

Ключевые слова: *следователь, организационно-управленческая деятельность, организационно-управленческая компетентность, компоненты.*

УДК 159.9:343.91-058.56

Ольга Анатоліївна ГЕРАСИМЕНКО,

аспірант кафедри соціології та психології

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЖІНОК, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Розглядаються адаптаційні можливості засудженої особи до позбавлення волі, що пов'язані з структурними компонентами особистості. Представлено результати аналізу уявлень про поняття ідентичності, що розглядається як складний інтегральний соціально-психологічний утвір, як категорія адаптаційного ресурсу особистості.

Ключові слова: *адаптація, ідентичність, особистісна ідентичність, соціальна ідентичність, адаптаційний ресурс.*

Умови, в яких знаходяться засуджені жінки, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, часто створюють стресову ситуацію (особливо для жінок, що засуджені вперше), а це актуалізує адаптаційні процеси. Тому психологу установи державної кримінально-виконавчої системи (ДКВС) виконання покарання необхідно здійснювати диференційований підхід до засуджених жінок, в якому би враховувалася роль найбільш суттєвих індивідуально-психологічних особливостей для активізації процесів адаптації та саморегуляції.

Наявні ж відомості про особистісні особливості жіночого спецконтингенту установ ДКВС фрагментарні, розрізнені, носять в основному констатуючий характер, досліджувані властивості не розглядаються з позиції їх адаптивного значення в умовах позбавлення волі.

Викликають інтерес результати дисертаційного дослідження С. Ф. Мусіна, який порівнював адаптаційні можливості засуджених чоловіків і жінок. У жінок виявилися нижчими, ніж у чоловіків показники більшості досліджених якостей особистості: рівень емоційної стійкості і вольового самоконтролю, засуджені жінки гірше переносять випробування і труднощі, швидше впадають у відчай, зневіру, і втрачають віру в себе, менш розсудливі, ніж чоловіки; жінки проявили найгірші результати за показниками сенс-життєвих орієнтацій; на

відміну від чоловіків вони сприймають своє життя менш повноцінним і результативним, і не вважають себе сильною особистістю, яка має свободу вибору [1].

Зіставлення отриманих результатів з даними інших дослідників, що описують психологічний портрет особистості, яка має високий адаптаційний потенціал, призводить до висновку, що рівень розвитку властивостей, що забезпечують адаптаційні можливості особистості у засуджених в цілому невисокий. При цьому жінки відрізняються від чоловіків ще більш низькими значеннями цих властивостей, що дозволило припустити, що забезпечення процесу особистісної адаптації у засуджених жінок має супроводжуватися більш вираженим психологічним захистом.

Узагальнення матеріалів досліджень особистісного адаптаційного ресурсу, представлених різними авторами, є підставою для виділення, як найбільш важливих, таких індивідуальних характеристик засуджених: духовний потенціал особистості, її сенс-життєві орієнтації, характерологічні особливості особистості (не тільки акцентуації характеру), властивості темпераменту, фізичне самопочуття, що відображає рівень фізіологічного забезпечення активності.

З нашої точки зору, видається, що найбільш істотною категорією особистісного адаптаційного ресурсу є ідентичність особистості засудженої людини. У вітчизняній і зарубіжній соціально-гуманітарної думки склалися певні традиції дослідження ідентичності як психологічного та соціального феномена. Так, можна говорити про існування особистісної ідентичності та ідентичності соціальної. Особистісна ідентичність розглядається як певний набір характеристик і надає людині властивість унікальності, соціальна є результатом ідентифікації особистості з соціальним середовищем. Виділені рівні знаходяться в динамічній взаємодії.

Соціальна та особистісна (персональна) ідентичності у структурі ідентичності займають особливе місце – є базовими видами ідентичності особистості [2–4]. Особливості особистісної (персональної) і соціальної ідентичності обумовлені особливим характером взаємодії внутрішніх психологічних детермінант, характеристиками емоційної сфери, самоставлення, семантичною структурою свідомості і зовнішніх умов, представлених соціальним становищем в системі освіти, статусом в групі, особливостями міжособистісних взаємодій.

З метою адаптації, пристосування до різних ситуацій ідентичність регулює поведінку людини, роблячи більш вираженим усвідомлення або соціальної, або особистісної ідентичності. Домінування у самосвідомості соціальної ідентичності тягне за собою перехід від

міжособистісної поведінки до міжгрупової. Основною рисою останньої є те, що вона контролюється сприйняттям себе і інших з позицій приналежності до соціальних категорій. Як тільки на перший план в «Я-концепції» виходить соціальна ідентифікація, особистість починає сприймати себе та інших членів своєї групи як тих, що мають спільні, типові характеристики, які і визначають групу як ціле. Збільшується рівень групового конформізму. Це веде до посилення сприйманої подібності всередині групи і сприйманого розходження між тими, хто відноситься до різних груп.

В цілому, в сучасній психології спостерігається відмова від жорсткого протиставлення соціальної та особистісної ідентичності, вказується на їх загальне соціальне походження, схожість механізмів формування та зміни.

Ідентичність розглядається нами як складний інтегральний соціально-психологічний утвір, вона відіграє велику роль у регуляції поведінки людини, зокрема засудженої жінки. Дослідження соціально-психологічних характеристик ідентичності особистості тісно пов'язано з вивченням взаємодії і взаємовпливу індивідуальних і соціально-психологічних характеристик в цілісній структурі особистості. Необхідність вивчення даної проблеми обумовлена наявністю протиріччя між пошуком особистісної (персональної) і соціальної ідентичності та недостатньою розробленістю програм адаптації та ресоціалізації на рівні виправних установ, які зачіпають самосвідомість засуджених. Як наслідок, вивчення соціально-психологічних характеристик ідентичності засуджених жінок має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення, зокрема, для розробки програм толерантності, укріплення адаптаційного ресурсу, в цілому, ресоціалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Мусин Ф. С. Индивидуально-психологические особенности адаптации осужденных женского и мужского пола к условиям лишения свободы : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Казань, 2006. 25 с.
2. Овсянецька Л. П. Соціальна ідентичність особистості у світлі психологічних теорій. *Актуальні проблеми психології*. 2006. Т. VIII, вип. 2. С. 206–211.
3. Пилат Н. Соціальна ідентичність особистості в контексті проблеми соціальної адаптації. *Психологічні студії Львівського університету*. 2004. № 2. С. 279–284.
4. Эриксон Э. Юность: кризис идентичности. М. : Педагогика, 1996. 276 с.

Одержано 31.03.2019

Рассматриваются адаптационные возможности лица, осужденного к лишению свободы, которые связаны со структурными компонентами личности. Представлены результаты анализа представлений о понятии идентичность, рассматриваемая как категория адаптационного ресурса личности.

Ключевые слова: адаптация, идентичность, личностная идентичность, социальная идентичность, адаптационный ресурс.

УДК 343.95

В'ячеслав В'ячеславович ГЛАДКИЙ,

аспірант Навчально-наукового інституту
права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2499-0937>

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РИСИ ЗЛОЧИНЦЯ

Критично аналізуються особливості особистості злочинця та його морально-психологічних ознак. Автор, вказуючи на здатність психіки людини змінюватись, робить спробу оптимізувати методику дослідження структури морально-психологічних рис злочинця у залежності від різних юридично значимих етапів його буття.

Ключові слова: злочинець, моральні риси, особа, особистість, психологічні риси.

Особистість людини є однією з найбільш актуальних проблем кримінології та юридичної психології, в межах яких належне дослідження особистості дозволяє пояснювати девіантну та віктимну поведінку людини та груп людей, прогнозувати цю поведінку з метою розробки адекватних законних заходів профілактичного впливу на осередки порушення кримінально-правового законодавства. Зокрема, вказане сприяє вирішенню різних соціально-правових парадоксів, приміром, таких як поширення панування корупції в Україні з 2014 р., а також активна роль в поширенні корупції українського суспільства, котре на масових протестах 2013 р. широко виступало проти відповідного феномена [1, с. 124–126; 2, с. 4002]. При цьому слід частково погодитись з російським вченим П. П. Орловим, котрий наголошує на тому, що будь-яка особистість унікальна, відтак, «злочинне діяння, вчинене особою, є актом свідомої волі людської діяльності. Ця воля обумовлена соціальними ролями, сутністю й особливостями особи, що обирає конкретну форму своєї поведінки».